

FELELET

GRÓF

SZÉCHENYI ISTVÁNNAK

KOSSUTH LAJOSTÓL

AMTAK Bt, 2025

Cop. AMTAK Bt, 2025

Felelős szerkesztő: Varsányi József

Kiadó: AMTAK Bt, 2040 Budaörs, Semmelweis u. 6/B.

06 20 218 6762 amtakbt@gmail.com

www.amtak.hu

Látogasson el webáruházunkba, és böngésszen!

ISBN 978-615-6907-51-6

Készült: AMTAK Bt, Budaörs

A' folyó év kezdete óta általam szerkesztett P e s t i H i r l a p gróf Széchenyi István úr által "A' kelet népe 1841" című jeles munkával megtámadtatván, védelemre valék kényszerítve; mire nézve a' Pesti Hirlap 51-ik számában úgy nyilatkoztam, hogy nem tartanám egyenlő fegyvernek, ha könyvre hirlappal felelnék. Könyvben felelni volt tehát adott szavam, 's azt im! ezennel be is váltom. - Ha ki sokat várna, ép' úgy megcsalatkoznék várakozásában, mint a' nemes gróf a' Hirlapra nézve megcsalatkozott; 's meg annyival inkább, mivel e' munkácskán a' fogyatkozásokat, miket erőm csekélységénél fogva el, semmi esetre nem mellőzheték, nagyon megszorítják a' körülmények. Sietnem kellett, nehogy feleletem korszerűségét elveszítse; - azonban munkám fonalában ézerszer megszakított a' hirlapszerkesztésnek máról holnapra félre nem tehető kötelessége: innen, meglehet, ismétélések, - innen, meglehet, szószaporítás eredett; majd nem volt időm rövidre vonni, mi szótengerben terült előttem; majd nem volt időm kifejtegetni, hol az eszme tán homályos szóban rejtezik; minden esetre pedig nem volt időm a' stylnek azon gyalulatot megadni, mellyel tulajdonkép, mint a' közönség iránti figyelem jelével, minden író tartozik. - És ez az, minek ki nem kerülhetett elmulasztásáért olvasóimtól 's a' nemes gróftól is bocsánatot kérni kötelességemnek ismertem; 's még csak azt jegyzem meg, hogy rendszeres bírálatot, melly a' bírált munkának egy szavát, egy eszméjét sem hagyja taglalatlanul, írni nem vala szándékomban, 's az egyes

részleteket mindig az egésznek szempontjából ügyekeztem tekinteni.

P e s t, augusztus 15-kén 1841.

Kossuth Lajos.

I.

Autobiographia.

Az idő eljár, 's napjaink, nagy és apró embereikkel, legyenek a' nemzeti sakkjáték nagy mesterei, legyenek (a' sakkjátékos szereposztása szerint) játékkövek, összesen és egyenkint lehunynak, hogy örök semmiségbe merüljenek; vagy kiknek élete nem röppent el, mint az egynapos virág színvegyülete, a' történetírás ítélő lapjára kerüljenek. És a' történetíró érdekesnek fogja találni e' korszakot, az átalakulás kínos korszakát, és az ítéletben, mit a' kérlelhetlen bíró hozand, fel fognak mérteni emberek és dolgok és az egykorúaknak e' dolgokróli nézetei, mellyeknek nyomán - bizony, bizony félek - igazolva lesz, hogy korunk nagy volt; ámde nagyságát nem egyeseknek köszönheti.

Ime itt van "A' kelet népe"! 's ebben gróf Széchenyi, kínosan bár (mint mondja), de mégis feltárja political életének titkát, rendszerét, 's ezzel - azt vélnők - korunk titkának kulcsát is a' chronograph kezébe fogná nyújtani; de a' nemzet alig

lesz hajlandó e' kulcsot elfogadni; amaszt pedig sajnálanom kell, mert gyarlóságokat juttat el az utókorra, mellyeknek a' halandó testtel sirba kellene szállaniok, mivelhogy nem alkalmasok a' kérlelhetlen utókor kezében boglárul szolgálni a' rég kiérdemlett halhatatlanság koszorújához. - Én rám legalább mindig igen kellemetlenül hat, valahányszor egy nagy ember "confessio"-it olvasom; mindig egemből hullok alá; mindig tapasztalom, mennyire igaz, hogy a' kit istenitni akarunk, azt igen közlelől megnézni nem jó; mert a' közelség mintegy nagyító, a' sima tűn is göröngyöt mutat. - Én a' "selfbiography"-t csak F o u c h é-féle embereknél találom jónak, 's nálók sem a' miatt, a' mit magokról, hanem inkább a' miatt, a' mit másokról mondanak; ama' miatt nem, mert nekem úgy tetszik, hogy az önismeret a' tehetségek legnehezbike; - hiába! az ember nem vetközhetik ki önmagából, 's megesik még a' legjobbakon is, hogy egyben másban önmagokat elfogult szempontból nézik, mert magunkhoz sokkal közelebb állunk, 's az egyes részletek sokkal inkább elfoglálnak, mintsem hogy az egésznek áttekintésénél gyarlóság ne keverednék nézetünkbe. - A' ki vádoltatik, ám védje magát; kinek élete titokrejtély volt, ám beszéljen - ha tetszik - titkairól; de a' kit nyilvános életében egy nemzetnek tisztelő szerelme kísért, hagyja tetteit szólni maga helyett.

Ha már gróf Széchenyi a' P e s t i H i r l a p o t olly veszélyesnek 's nemzetet és kormányt e' veszély ellenében olly vízeszűn-gyöngének hiszi, miszerint hivatva érezné magát, ez uj Medusa ellen Perseus szerepét elvállalni, 's gyámvédi paizsával fedni be e vakon rohanó gyermeknemzetet, mellyről hinni látszik, hogy nem csak

semminemű szellemi discretióval, de még azon ösztönszerű tapintattal sem bir, melly barmot óv a' mérges füvektől: kétségtelenül csak hálát érdemel jó szándékaért; 's habár a' jó szándék hevében néha egy kis szélmalomharczot, néha pedig olly epés gyanusitgatásokat szemlélünk is, minőkkel az utolsó Frangepán óta magyar még perben sem vádoltatott: én magam is, felejtve sérveimet, hála 's köszönetben szívem mélyéből osztozhatnám; 's ha nemzetünknek negyvenkilencz ötvenedrésze szóval, szellemmel, tettben, irányban a' gróf gyanusitgatását meg nem czáfolná (⁴⁹/₅₀ részt mondék, mert igen jól tudom, van egy árnyéklat, melly a' gróf után igen örömet "feszítsd meg"-et mond, csak hogy más okból, mint a gróf maga), hahogy e' gyanusitgatások ellen a' nemzetélet minden nyilatkozata hangosan nem szól: magam kiáltok fejemre veszélyt. Ez hát - mint mondám - hálát gerjeszthet a' nemes gróf iránt, kit - még ha ítéletben téved is - csak meleg honszerelem lelkesíthet; de lehetlen nem ohajtanom, 's azon nagyság érdekében, melly a' nemes gróf érdemdús fejről az egész honra áradoz, 's melly e' szerint köz nemzeti dicsőség, köz nemzeti kincs, - lehetlen nem ohajtanom, bár a' munkának önbiographiai része elmaradt volna!

Azonban én nem ragadom meg szörszálhasogató kárörömmel a' munka ezen részén csekély nézetem szerint áradozó gyarlóságokat, 's egy általános megjegyzés után csak azokra fordítok egy kis futólagos taglalgatást, mik ez önbiographiában nem annyira a' gróf tisztelt személyét, mint inkább az ő nyilvános életével olly szoros viszonyban álló közéletet érdeklik.

A' nemes gróf - ki az ugynevezett tacticát az országglási tudományban minden másnak elébe teszi - több mint egy helyütt nyíltan megvallja, miképen tacticája mellett két pad közti helyzetbe jutott, 's majd nyugati, majd keleti szelektől csapkodva, mint lapta levegőben lebeg. E' vallomás, a' gróf száraz számtani modorából az én szenvedelmes, érzelő modoromba öntve, annyit tesz: hogy a' nemes gróf political helyzetében sem fen sem alatt nem bir annyi bizodalommal, a' mennyi kell, hogy azon messzeható terv kivitelének kéj szerint intéző mestere maradjon, mellynek fölfedezéséhez, bár - a' mint mondja - most is kényszerűen, de mégis csakugyan kissé hozzá fog, vagyis inkább hozzá fogni csak ígérkezik; mert midőn tanszomság kebelével már-már nyílni véljük a' mysteriumok szekrényfödelét, elvégre is csak türelemre utasítatunk. - 'S még ennyit sem tenne, ha nem gondolná, hogy a' hont végveszély fenyegeti; - nem tenne, mert - úgy látszik - még mindig méltányos engedményekre csábítgatóst tart szükségesnek; minek természetesen azonnal vége van, mihelyt a' csábító titkairól le-leröppen a' fátyol. Igen természetes, hogy a' magasult érzelmektől dagadozó kebel visszasovárog nagyszerű hatáskörébe; mert vágya nem kisebb, mint egy nemzet jövőjét megalakítani, és tehetsége e' vágnak megfelelő. De az is természetes, hogy e' végett vissza kell szerezni a' bizodalmat, mellyre a' két pad közti helyzetben senkinek sem lehet számolnia. És a' gróf azt gondolá, ha elmondja e' nemzetnek, mik valának gyermekkorának álmokképei, mint olvadt össze az ifju szívverével a' tántoríthatlan honszeretet, mikint született, mikint ért férfias agyában a' terv, 's mint lön az akarat cselekvéssé, - ha ezt elmondja azon őszinteséggel, melly

a' férfiut, azon öntudattal, melly gróf Széchenyi Istvánt megilleti: lehetlen, hogy a' két pad közti helyzet kellemetlenségének vége ne legyen. - Én nem gondolhatok ezenkívül okot, melly a' grófot önbiographiájára itt e' munkában indíthatá; 's ha így van, meg kell mondanom, hogy szükségtelen munkát tön; mert habár a' gróf, ki a' "Világ"-ban (113 lap.) elismeré, hogy a' hon erejének egyesítésére irányzott célzata sem okos ember sem kormány előtt titok nem volt, most ezen egyesítés céljára nézve már úgy hiszi (22 lap.), hogy "a' mit lelke rejt, csak némi kebel sejté, 's felfogása ezek előtt is jobbára rejtély maradt"; magamról, ki egyike vagyok a' leggyöngébbeknek, másokra ítélve, bizonyosnak merem állítani, hogy az, mit a' gróf messzevágó terve végcéljának 's magasabb szempontnak nevez, nyilvános élete, tanjai 's tettei után, lepecsételt könyv nemzetünk előtt már rég nem volt, épen úgy, mint bizonyos lehet a' nemes gróf, hogy az érzelmek felől, miket ő, a' számolgotó hideg észnek fölkent bajnoka, néha ép' a' Justinus-Kerner-féle mysticismus, néha pedig magyar mythologicus költészet birodalmába is beszáguldozva, olly áradozó meleg hangon fest, magyar soha sem kételkedett; és ha csakugyan igaz, hogy political helyzete két pad közti lön (mit, mióta "A' kelet népe" megjelent, én is hiszek, előbb azonban ez csak a' nemes gróf példabeszédi tulszinezésre nagyon hajlandó "keleti" képzelgésének raja lehetett), azt inkább annak tulajdonítom, hogy a' gróf nemzetünk jövődjének megalakítására kigondolt bölcs eszméit még azután is, hogy már nemzeti közkinccsé váltanak, magánytulajdonának tekintgeté, 's azokat, értelmi felsősége méltányos érzetében, minden idegen

avatkozástól menten, autocratorilag kezelni törekedett; 's tulajdonítom' annak, hogy a' nemzetet egy beteg testnek, magát pedig nem ezen beteg test egyik, bár egészséges tagjának, hanem a' betegről külön személyesített orvosnak nézvén, mihelyt a' beteg (kinek mégis a' "s e m m i t r ó l u n k n é l k ü l ü n k" diaeteticai főszabályai közt áll) saját ösztönből 's nem az orvos rendelményéből mozdult, magát nem csak "m i n d e n c o m b i n a t i ó i b ó l k i f o r g a t v a" vélte, hanem ezen combinatiókat, mint egyedül üdvözítő hitet, a' nemzet üdvösségével elannyira ugyanazonította, miszerint egyszersmind kiforgatott combinatióival magát a' nemzetet is enyészetnek rohanni vélné; vagy - hogy a' gróf által annyira kedvelt, de ha gyámokul használvák, soha semmit nem bizonyító hasonlatoknál maradjunk - a' nemzet jövődjét egy nagy sakkjátéknak tekintette, mellynél minden más csak játékkő, a' játszó ő maga, ki nem rögtönzés, hanem kiszámított terv szerint teszi huzásait, 's ha eljönnek mások, 's itt-ott a' nyílt ellenség ellen egy-két huzáskát - bár szintugy kiszámított terv szerint - megkísértenek, néha egy kis ingerült nehezteléssel utasítá el a' játékhoz tolakodókat, ő maga pedig amugy leplezve kívánt játszani; mert

hiszen e n g e d m é n y r e - c s á b i t g a t á s - t h a t w a s t h e w o r d ! - ez a' választott tactica; és e' tacticának természetéhez tartozott, hogy itt egy tolakodót félrelökni, amott egy másikat, ki a' játékot "inspiciálni" akará, csititgatni kellett; miből aztán egyik oldalon néha egy kis suttogás, a' másik oldalon gyanakodás származhatott, 's a' leplezett játék miatt félreértések következtek, minőről alább egy kis szó leszen; de azt

tagadni bátorkodom, hogy volt volna e' gyanakodók közt is valaki, a' nemes grófnak tiszta szándokát 's tántorithatlan honszeretetét kétségbe vonó; azért is, nézetem szerint, a' két pad közti helyzet megszüntetésére talán alkalmasb tactica volt volna, nem a' keblet tární fel, mellynek tisztaságáról soha senki sem kételkedett; hanem a' nemzeti értelmesség tömegével összeolvadni; elhinni, hogy közvélemény e' honban már van, - közvélemény, mellynek - mint "Hitel"-ében ő maga írta (183 l.) - engedelmeskedni tanácsosb, mint neki parancsolni akarni; 's e' közvéleményt egyben követve, másban fejtve, előkészítve, de tőle soha külön nem válva, bizonyos értelmi monopoliumnak érdemlett vagy nem-érdemlett, de tagadhatlanul létező gyanuját eltávolítani; melly monopoliomot hiszen gróf Széchenyi Istvánnak értelmi felsőbbbsége mindig kivíhat, mihelyt egyedüliséget nem igényel; mert a' nemzeti értelem csődületében bizodalomra mindig számolhat, ki a' versenytért harczmezőnek 's a' versenyzőket ellenségeknek nem tekinti, vagyis - mint a' "Hitel"-ben írva van - e g y m á s s a l ' s n e m e g y m á s e l l e n d o l g o z i k.

És ez volt egyetlen általános jegyzetem, mellyet a' nemes gróf rossz néven venni annál kevesbbé fog, minél inkább meg lehet győződve, hogy halhatatlan érdemei e' honban annyira méltányoltatnak, miszerint fényükből még az önmagasztalgatás által sem veszithetnek; mert mindnyájan tudjuk, hogy gróf Széchenyi Istvánt a' nemes öntudat megilleti.

De találtam légyen vagy nem találtam el az önbiographia vezéreszméjét, vallomásaival úgy a' nemzetélet mint a' Pesti Hírlap elleni kikelés sokkal szorosabb viszonyban áll, hogysem némelly állítások rövid taglalatát mellőzhetném.

A' nemes gróf azt látszik hinni, hogy a' magyar nemzet sir szélén állott, midőn ő az életre üditő tárogatót 15 év előtt megharsogtatá. Sok függ azon szemponttól, mellyből terveinkben indulunk: azért hát nem lesz felesleges megjegyezni, miképen én ezen felfogást hibásnak tartom, s nemzetünk évkönyveinek utmutatása szerint helyesebbnek ítélem azon nézetet, mellyet a' gróf előbbi munkáiban igen sok helyütt nyilvánított, többek között "Hitel"-e 136-ik

lapján: "B o l d o g o k m i, h o g y k ö z t ü n k i n k á b b a' f i a t a l s á g j e l e i ' s h i b á i l á t h a t ó k, ' s h o g y m é g t á v o l t ó l ü n k a' v é n s é g ' s k o p o r s ó;" így a' "Világ" 99-ik lapján: "M a g y a r o r s z á g f e j e d e l m e n a g y h a t a l m u r, m e r t é l ő ' s f i a t a l, n e m v é n ' s m e g h o l t n e m z e t e n u r a l k o d i k." - Nekem úgy tetszik, e' nézetet nemzetünk évkönyvei sokkal inkább igazolják, mint a' mi most "A' kelet népe" 16-ik lapján mondatik,

miszerint "v a l ó s á g o s c s u d a, a z e m b e r i s é g é v r a j z a i b a n h a l l a t l a n e s e t ' s k ö z v e t l e n i s t e n i b e f o l y á s, n e m z e t ü n k e t o l l y k ö z e l a' s i r h o z, i s m é t a z é l ő k k ö z é v i s s z a l é p n i l á t n i." - Én általában nemzetek életében csudákra, istenek közvetlen beavatkozására, nemtőkre 's más illyesekre nem sokat adok, 's a' mint erősen hiszem az

egyetemet örök bölcs törvények szerint kormányzó isteni gondviselést: úgy sérteni vélném a' világok világának törvényhozóját, ha őt egy szeszélyes szultánnak képzelném, ki - ha kedve tartja - ok és eredmény lánczolatának örök törvénye alól egy vagy más hangyabolyt kiváltságol, 's eljő, közvetlen isteni befolyásával egy Lázár-nemzetet csudatevőleg feltámasztani. "G o d a c t s b u t b y g e n e r a l l a w s" - mond egy angol bölcs. Nemzetek életében más ternók nincsenek, mint talán észben 's polgári erényben nagy férfiak, minő például az, kit én, nem gyáva hizelgésből, hanem meggyőződésből, a' magyarok legnagyobbikának szoktam nevezni. - Ezek lehetnek véletlen ternók, minden egyébben ok van szorosan és következmény; 's azért én ép' úgy nem hiszem, hogy az a' f i a t a l n é p, m e l l y t ő l v a l ó b a n t á v o l v o l t v é n s é g é s k o p o r s ó, tulajdon azon időszakban a' sir szélén dermedezett: mint a' hogy megfogni nem tudom, mikint lehet ép' az 1760-iki időt ollyannak jelelni ki újabb korunk történeteiből, mellyben (2 l.) Magyarország lakosa kimondhatlan előmenetelt tőn, mellyről mégis a' 84-ik lapon az mondatik, hogy akkoron, alkotmányt 's nemzetiséget tekintve, a' magyar (a' mint valóban igaz) szánakozásra méltó szerepet játszott. - De hiszen a' historia felfogásában tévedni épen nem csuda; mert valamint némelyek gondolkodása szerint "d u o c u m f a c i u n t i d e m, n o n e s t i d e m:" ép' úgy látszik különbözőnek azon egy dolog, a' mint különböző szempontból tekintetik. - Aztán a' polycratesi minden eszerencse ritka dolog, 's vannak emberek, kik ha másban nem, a' historiai kútfők választásában szerencsétlenek; pedig úgy látszik, hogy e'

szerencsétlenség a' grófot is üldözgeti; különben ha a' francia forradalom eredetének historiáját valami jó pragmaticus kútfőből merítette volna, olly képtelenséget csak nem állitana, hogy Magyarország ama' forradalom előzvényeiben tébolyog! vagy hogy az 1840-iki országgyűlés, a' karzatoknak parancsoló fölhevülése miatt, gyors léptekkel haladt bizonyos conventi jelenetek felé! - Szegény karzatok! ti a' magyar tanácskozási mezők-'s teremeknek, lóhátról és gyalog, jegen és szárazon, fegyverrel 's fegyvertelenül, 1000 év óta lármahősei! zajongástokat én is roszalom; de bizonyossá teszek benneteket, hogy a' magyar országgyűlésből conventet csinálni soha sem fogtok, hacsak gróf Széchenyi azt, a' mi e' honban soha senkinek eszébe nem jutna, rátok nem beszéli, míg végtére tán magatok is elhiszitek; - ő, ki midőn csupa merő szoros mathematicai számolásból (melly számolásnál hogy a' szív jelen nem volt, nagyon elhiszem) ezt is amazt is R o b e s p i e r r e -hez hasonlítja, miszerint tán majd gyanakodóvá tevén az erőt 's hatalmat, ollyasmi sükerül, mint szokott az ebbel, mellynek veszett hírét költi valaki, - épen ez által, de még sok más egyéb által is, habár nem az aristocratia, nem is más egész osztályok, de legalább bizonyos "hirlapszerkesztő" és bizonyos "hig velejű political költőnczök" és bizonyos "tulzók" irányában, bizonyos vágyakat kézzelfoghatólag bizonyít, melly vágyak a z é r t e l e m i s t e n a s s z o n y a e g y k o r i f ő p a p j á n a k vérözönemlékü vágyaihoz talán csak azért nem hasonlithatók, mivel a' gyanussá-tétel rendszerét egykor olly mesterileg kezelt vádló ügyészhez (tán F o u q u i e r T i n v i l l e -nek hitták)

hasonlítának, hahogy Pannonia körülménye és Galliáé egymástól ég- 's földtávolságilag nem különböznék.

Istenemre mondom! fáj, hogy nem lehet ezt elhallgatnom; az epés csipkedéseket, mikkel a' megtámadás saturálva van, örömet el hagyom hangzani megtorlatlanul, 's bár gúnynyal tetéze sokat, mi az ember kebelében szent, bár játékot üzött a' szenvedésből: a' tisztelet, mellyel a' grófnak szívem mélyéből adózom, hallgatást parancsol a' hiúságos gerjedelmeknek, mellyek gyarló embert annyira késztenek viszont nevetségessé tenni azt, ki bennünket nevetségessé tenni iparkodott. - Nyomorult semmirekellőnek vallanám magamat, ha öröömre válhatnék, port szemetet szórni a' megbotlott óriásra; én tiszteletteljesen tárom ki karjaimat, 's kérem: szenvedjen meg a' nemzeti nagyság építésénél homokhordó napszámosi közt, méltassa tanácsára, javító vezetésre azt, kinek most utját állani törekedik; mert jobb a' közre, ha e g y m á s m e l l e t t, m i n t e g y m á s e l l e n; - de két gyanúsítás van a' gróf könyvében, mit erősen visszatorlani nagy és szent kötelességek parancsolnak; 's ezeknek egyike a' z e n d ü l é s i s y l l o g i s m u s, mellyről hát szó még máshol is leszen.

Hogy a' magyar nemzet akkor, midőn gróf Széchenyi István a' polgári nyilvános életet olly dicsőn megkezdette, nem volt sir szélén álló vén beteg, arról alig kételkedhetünk, ha figyelembe vesszük a' megtörhetlen visszahatást, miszerint alkotmányyszerűség 's nemzetiségi elem a' germanizálás fáklyatüzénél ujult lángra gyult, azon nagy férfiú törekvéseinek ellenében, kiről Platthy Mihály

halhatatlan tollával írva van: hogy "princeps justus, sapiens, aequus, quem praeceps boni publici fervor et peregrina juribus nostris consilia lege praescriptos cancellos siverunt perrumpere;" ha továbbá figyelembe vesszük az 1790-iki országgyűlést, mellyen annyi felvilágosodás annyi türelemmel, annyi lelkesedés annyi méltósággal, annyi szabadságszeretet annyi törvényességgel, annyi körülményismeret annyi előrelátó gondossággal, annyi engesztelő szellem a' jövőendőbe olly mély belátással párosultak, hogy ezen országgyűlés történetét évrázaink legfényesebb lapjaihoz sorozhatnók; utóbb ha megolvassuk az 1790:67 törvényczikk által kirendelt országos választmányok munkálatait, mellyek nagy részben a' XIX. század gyermekeinek is becsületökre válhatnak, ámbár a' statusgazdasági tudomány még akkor rendszerítve nem igen volt; és ha el nem felejtkezünk a' lelkesedésről, nem az olly nemes áldozati készségről, mellyet nemzetünk a' következett századnegyednek minden phasisain át bizonyított; és szemmel tartjuk, mikép a' viszontagságok minden kísérletein keresztül, egy részről a' nemzetiség nagy érdekében soha nem ernyedő buzgósággal küzdött előre lépésenkint; más részről pedig vágyait a' reform után, mint sérveinek és bajainak egyedüli orvosa után, ha néha tévedezve bár, de mégis kitünteté; és nem siklanak el figyelmünk elől a' municipalis élet körébeni jelenetek, mellyek még azon időszakból sem hiányzanak, mikor a' magyar olly súlyos áldozatoktól, annyi veritékes fáradalomtól pihengetve, tespedett ugyan, 's tespedésére ürügyül vevé a' méltó remények valósulatára, alapos igények teljesületére várakozást; azonban e' tespedő várakozás közben is új meg új erőket gyűjtögete (mert

hiszen korunk sok bajnokinak nevelése nem épen ez időszakba tartozik e?), míg majd elkövetkeztek az 1823-iki események, és elkövetkezett az 1825-iki országgyűlés, mellyről gróf Széchenyi olly igazán mondá: hogy "a' pillanati nyomásnak visszahatása nyilván bizonyítá be a' világnak, mikint Magyarország fejedelme élő 's fiatal, nem vén s megholt nemzeten uralkodik:" valóban ha ezeket megfontoljuk, lehetlen meg nem győződnünk, miképen mind ezek nem arra mutatnak, mintha nemzetünk már a' sir szélén dermedett volna; mire hiszen erősebb czáfolat talán nem is kell, mint épen ama' bámulatos hatás, mellyet gróf Széchenyi munkái gyakoroltak; mert ezen hatásnak szoros számolás szerint okvetlenül ki kellett volna maradnia, hahogy a' nemzetben már előre kész fogékonyság nincs, a' mi valóban nem halálos álmokórságnak jelensége. A' mi azóta történt; minő felszámíthatlan hatással volt a' nemzeti értelmesség önmagábóli kifejlésének processusára az országos rendszeres munkáknak ugy a' magános társalgás mint a' municipalis élet nemzeti nagy asztalára kitálalása; mikép nőtt fel, fejlett, érett és erősödött a' nemzet az 1836-iki országgyűlés által 's kölcsönös hatás szerint az országgyűlés a' nemzet által (mire tán azok is tettek valamit, kik a' törvényhozótest értelemsugárinak a' nemzet ereibe folytonos elszivárgását 's ezzel viszont az országgyűlési fénycsomóba visszasugárzását, idő 's körülmény szerint, talán szintugy nem hóbortos rögtönözgetéssel, hanem szintugy becsületesen átgondolt kiszámítással eszközölni segitgették); mikép következett egy - szabad legyen hinni - utólsó visszalökési kísérlet azok érdekeinek magas helyekre befolyása által, kiknek most gróf Széchenyi István sejdítenül bizonyosan 's

akaratlanul kezökre játszik, 's kik ez uj, váratlan "succursuson" alkalmasint nem kevesbbé fognak bámulni, mint az angol toryk az angol radicaloknak, vagy a' francia republicanusok a' Gazette de Francenak szövetségén; és mikép eszközlé a' visszalökési kísérlet ép' ellenkezőjét annak, a' mit szándékla; 's mikép következett el a' boldog óra, hogy nemzet és kormány kölcsönös őszinte bizodalommal kezet fogva, együtt, egymással, nem egymás ellen állanak, - mind ezt egészben magasabb szempontból, egyes részletekben híven felfogni, a' historia körébe tartozandik; - elég, hogy a' szempont, mellyből gróf Széchenyi nemzetünk állapotját úgy valamint saját polgári munkás erényének hatását most felfogni látszik, csekély nézetem szerint nem helyesen van választva. - E' taglalat pedig korán sem vala henye critica; mert alkalmasint e' körül forog "a' hitel tengelye, mellyet a' kelet népébeni" szenvedelmes declamatiók és vészjóslatok érdemlenek.

Én a' nemes gróf polgári nyilvános életét így veszem föl: Hazáját mondhatlanul szereté; szereté ama' keserédes búskomolysággal, melly nemzeti jellemünk sajátsága, mikint mind ezt szívmelegébe mártott tollal olly mesterileg festi, valahányszor megszállja (és - istennek hála! - gyakran szállja meg) a' magasztos polgári erények poésisa. - Ez érzelmek, nemes gróf, mik - szeretem hinni - igen sok magyar kebelében visszahangoznak, csakhogy kevésnek adatott ama' "s z á r a z e c s e t," melly olly eleven szavakba önti, a' mi sokaknál kimondhatlan, - ez érzelmek azok, miket nézetem szerint magunkban úgy mint polgártársainkban örökön ébresztenünk kell; minek ideje soha sem mulik, bármilly stadiumon álljon is a'

nemzeti kifejlődés; mert nincs nélkülök lelkesedés, mellyre a' honnak örökké szüksége van, mivelhogy nélkülök polgári erény kereskedési áruczikké lesz. - Engedjen hát a' gróf kérelmemnek, hogy ne akarja útját állani a' szívből fakadó szózatoknak, miknek végiránya: minél többekben fölébresztani, minél többekben ébren tartani a' meleg honszerelmet és a' magasztos lelkesedést, melly őt ösztönözte olly nemesen futni meg a' nemes pályát.

E' honszeretet azonban gróf Széchenyinél henye sopánkodásban nem párolgott el. Ujjait a' kornak üterére tévé, és megértette lüktetéseit. És ezért, egyenesen ezért tartom én őt legnagyobb magyarnak; mert (bár megczáfolna valaki!) nem ismerek senkit historiánkban, kiről el ne mondhatnók, hogy százados hatásra számított lépései sem korán sem későn nem érkeztek. - Ki korán jó, isoláltan áll, 's az egyedülállónak lépteit maradandó hatás nem

követheti. "Il ne faut pas devancer son siècle." A' ki későn jó, fényen nappal gyújt gyertyavilágot, 's még hálát adhatunk, ha működése csak haszontalan. - Ah! vajmi sok van nemzetünk évkönyveiben, a' mi már születésekor homlokán hordá a' "késő" szót; miről, mert vagy nem egyesektől, vagy tulhatalmas egyesektől jött, nem mondhatjuk el, hogy: istennek hála! csak haszontalan. - Gróf Széchenyit a' kor szükségeinek hatalma alkalmas perczen ragadta meg. Ő korának nyelvéné lőn; ő a' nemzet jobbjai gondolatának szavakat adott. És hatásának titka itt fekszik. Ha kész anyagot, kész fogékonyságot nem talál vala nemzetében, bizonyosan beteljesedett volna rajta, mit mostani munkájáról jóslani merek:

Vous serez étonné quand vous serez au
bout
De ne leur avoir rien persuadé du tout.

Ezeknek valóságát tagadni alig lehet; 's ha nem hibáztam
e' felfogásban, kettő van, mi belőle következik. Egyik az:
hogy a' ki korának óramutatója, az korának nem
Prometheusa; tán inkább őt teremté a' kor, mintsem ő a'
kort; dajkája lehetett a' jövődönnek, kapocs a' tegnap és a'
holnap közt: de ha úgy gondolkozik, hogy az óramutató
teremti az időt, 's mindig annyi időnek kell lenni, mennyit
ő mutat, holott ép' azért, mivel az idő örökké halad, az
óramutatónak előbb vagy utóbb okvetlenül elkésnie kell -
a' ki így gondolkozik, épen azon szempontot veszíti el, a'
melly hatását
föltételezé, c o m b i n a t i ó i b ó l természetesen kif
o r g a t t a t i k, a' h a z a i m o z g o n y h a l a d á s á t
természetesen h á t u l r ó l n é z i (honnan az ember
poros utakon bizony csak port lát, 's a' por miatt magát nem
a' haladót); és midőn mind ezt önkényt megvallja,
egyszersmind vallomást teszen arról is, hogy időmutatás
helyett a' teremtés vagy gondviselés szerepét igényelvén,
idegen térre jutott, mellyen alkalmasint nem olly biztos
mutató, mint egykor volt. - Fogalmam másik
következménye az: hogy ha e' nemzet sir szélén
dermedező, beteges aggott vén test volt volna, midőn
füleibe mennydörgött gróf Széchenyi: okvetlenül vagy
meghalt, vagy legalább a' mennydörgés minden siker
nélkül hangzott volna el; más szóval: a' "Hitel" írójának
föllépte vagy kárt okoz, vagy legalább haszontalan marad;
és mivel nem maradt haszontalan, és mivel hatása
bámulatos volt, önkényt következik, hogy nem beteg,

nyavalygós vagy gyöngé lábadozó nemzetnek vagyunk tagjai, hanem egy ép, erős, fiatalnak, melly bizonyosan nem csak sokat megbír, mi a' betegnek ártalmára lehetne; de sőt életerejének fentartására sokat megkíván, mit a lábadozó nem bírna meg.

A' nemes grófnak a P e s t i H i r l a p ellen intézett egész megtámadása azon tengely körül forog, hogy e' nemzet gyöngé lábadozó, ő pedig a' hivatott orvos, ki e' beteget "a s s i s t e n s e i" segedelmével már 15 év óta gyógyitgatja, 's ki ha már nem egyedül van is birtokában az arcanum triplicatumnak, melly a' beteget tökéletesen helyrehozandja, de csak egyedül az ő kezében van a' mérleg, mellyen fölmérhetni, hogy a' gyógyszerből ez idő szerint hány mákszemnyi kell (a' tisztelt gróf modorát követem, mert igen szereti az orvosi parabolát): én ellenben azt gondolom, hogy e' nemzet ép, ifju, egészséges, elég erővel bíró, institutióinak százados bajait is kijavítani; magamat pedig korán sem képzelem orvosának, hanem vagyok ez ép, egészséges, ifju nemzetnek parányi izecskéje, munkára hivatva, mint akárki más; 's hogyha felszólalok, miután elveim a' gróf elismerése szerint is jók és helyesek, a' modor, mellyben e' helyes elveket ép, egészséges nemzet irányában előadom, énnekem lehet káros talán, ha csakugyan rossz módon járok a' jó uton, de a' nemzetre nézve valami olly alárendelt csekély dolog, hogy azt fontossá csak olly eleven képzelgés óriásíthatja, minővel amaz arabok birnak, kik tevéjök árnyékából egész napokon nézik a' déli báb gözképeit; olly csekély dolog, hogy én, megvallom, ha gróf Széchenyi István volnék, legüresb órámban is hasznosabb dolgot tudnék tenni, mint modor ellen 24 ívet

irni. - Hoszú beszédem rövid értelme: "A' kelet népében" minden okoskodás azon alapszik, hogy e' nemzet javulófélben levő beteg; ezen alap nem áll: és így az okoskodásnak egész építménye magában összerogyik.

Az autobiographia folytában van más állítás is, melly minden figyelmet érdemel. A' gróf t. i. azt mondja: "csak úgy remélhetünk ránk 's utódinkra nézve üdvöt, ha szellemi alapon nyugszik jelenünk és jövőndőnk, ha szellemi alapokon emelkedik anyagi kiképzésünk, és nem viszont." - Azon kölcsönhatást, mellyel a' jól intézett anyagi kifejlés a' szellemi kifejlésre, ez viszont amarra bir, következőleg hogy mihelyt a' kifejlés természetesen 's nem egy napi virágot termő kegyelem gyanánt intéztetik, egyiket a' másiktól egészen elválasztani nehezen lehet, - ezt mind ismert 's elismert dolognak tevéen föl, ki kell jelentenem, hogy a' gróf idézett állításában betűről betűre egyetértek, és mondhatlanul örvendek, hogy ezt a' gróftól illy határozottan elismertetni látom; mert ezen határozott elismerés igen alkalmas, bizonyos balhiedelmeket eloszlatni, 's a' javításpártiak két nevezetes töredékét egygyéforrasztani. Értsük meg egymást; talán egyesülünk, ha megértettük.

A' gróf azt mondja, hogy minden tettei, minden léptei egy, előre kiszámlált, messzeható tervnek szüleményei: és így politicai hitének idézett alapszabálya is, miszerint anyagi kiképzésünknek szellemi alapokon kell nyugodni,

kétségtelenül nem tegnapi mára született meggyőződése, hanem olly elv, mellyre minden lépéseinél minden bizonynyal figyelemmel volt. E' szerint a' nemes grófot alkalmasint meg fogja lepni, ha kimondom, hogy a' grófra nézve e' tekintetben a' közvélemény maiglan igen boldogtalan tévedésben volt, elannyira pedig, hogy meg vagyok győződve, e' tévedésnek igen nagy része van azon két pad közti helyzet előidézésében, mellyet a' közjó érdekében lehetlen nem sajnálanunk, 's melly egy kis őszinte magyarázat után, mindnyájunk örömére, alkalmasint meg fog szünhetni.

E' tévedés félreértésen alapszik. A' nemes gróf mult országgyűlés alatt genialis beszédeiben nem egyszer panaszkodott, hogy gyakori szerencsétlensége: félreértetni. Ha illyesmi "gyakran" történik, kiben fekszik az ok? a' félreértőkben e, vagy a' félreértettben? nem vizsgálgom; abban sem telik örömöm, hogy felhányjam a' nemes gróf eddigi tetteit 's iratait, és kárpadra vonjak minden betűt, megmutatandó, mi szolgálhatott alkalmul ez igen nevezetes alapelv tekintetében a' félreértésre; mentse némileg a' félreértőket: hogy a' gróf (mint önmaga vallja) ekkorig mindig csak darabosan szólt, 's nem világosan, nem minden lepleg nélkül, tökéletesen kimerítőleg; mire ha helyes okai lehettek is, minden esetre természetesen kellett következni: hogy "ha tán némi kebel sejté is, mit rejt lelkem, ezek előtt is felfogása jobbára rejtély maradt."

E' félreértés kiegyenlítésére akarok csekély erőmmel közredolgozni; talán hogy a' mit mondani fogok, segítheti némileg a' történetíró buvárkodásaiban, midőn jelenkorunk eseményeinek zagyva tömegében fölkeresendi a' fonalat, melly nemzeti életünk megítélésében vezér legyen.

Huzamos időn át két jeles hazafi vezérlé a' javítási párt közvéleményét. És e' két nevet, mikint egy volt tiszteletünkben, úgy elvek iránt is egybefoglalók. Azonban vettük észre, és lehetlen volt észre nem vennünk, hogy a' két vezér egy idő óta nem karöltve jár, 's utjaik mindinkább szerteágaznak. Egyes részletekben a' siker egyik mellett szólt; de voltak sokan, kik úgy vélekedtek, mikép e' részletek olly üdvösségre, minő a' magyarnak kell, hogy boldog legyen, vezetni soha sem fognak, ha elsőséget vának ki magoknak az elvek fölött, miket a' közvélemény a' másikban személyesíte. - És a' fejlődő nemzeti értelem gyakran veté föl vitatás kérdéseül: mi a' különbség e' két hazafi tervei közt? És jött az idegen is, és vezéreiről akará ismerni a' nemzetet, és ez is kérdezgeté: miben különbözik egyik véleményvezér a' másiktól? Természetünkhöz tartozik, hogy ha egyszer kérdés támad ember keblében, a' felelet is elkövetkezik. - Így támadnak pártok politicában. Kik az őszinte kérdésre önmagoknak őszintén megfelelnek, kiknek meggyőződésük van, képezik a' pártok gyűjtő magvát, mellyhez aztán sok vak utánzó, sok szennyes érdek és sok salak is csatlakozik. - És mondák az emberek: Az első közvagyonosság útján akar vezetni közszabadságra; a' második pedig közszabadság útján vagyonosságra. Amaz ezt tartja: "legyünk csak gazdagok, a' szabadság majdan